

ÉLETEM TÖRTÉNETEI (III.)

ERŐS ISTVÁNNÉ KOVÁCS TERÉZ

ÜREGAPÓ HÁZA

Tágas, nagy udvar a szérűvel egyben, hatalmas, nagy ház, nagy gang. A ház nem volt kiépítve az utcára, gyönyörű kis virágoskert, teli virágokkal, két méter magas, minden színben pompáztak, „fátalan” volt a neve (majd évek múlva tudtam meg, hogy az mályva volt), és én gyönyörködtem. Minden szép volt. Pillanat alatt elfelejtettem a mi kis fehérre meszelt házunkat az Újsoron. Apámat is. Még meg sem szoktam, s már elköltöztünk. Itt akkora volt az első szoba, hogy kongott az ürességtől, elveszett a mi kicsi holmink benne. Akkor a gangból az ereszből mentünk. Az ereszből három ajtó nyílt (vagyis négy, mert a gangajtó volt az első): a nagyház-ajtó jobbra, a kicsiház-ajtó balra, középen a kamara, s onnét a padlásra lehetett menni. Jó széles grádics volt. A nagyházban nagy-nagy kemence, az ereszből tüzeltünk. Nagy tűzhely, ahova le lehetett rakni a szalmatálokat, abban meg a kenyértészta, szép, fehér takargatóban. Anyoka nekem minden sütéskor sütött egy gyönyörű szép, kicsi cipócskát (még mielőtt bevette a kenyereket a nagyoknak), meg lángost, míg kisült a szép kenyér. Azt anyoka szépet tudott sütni. Az volt a jelszava, hogy „kéz után keletlen, s lapát után sületlen”. Jól kidagasztotta, jól béfűtött, a kenyerek örökké szépek voltak. Mán délután lehozta a lisztet, megszitálta, kovászt csinált, úgy azután meg az élesztőt. Olyan fánk nagyságú volt a kovász. Ahány kenyér, annyi kovászt áztatott. Hat óra hosszát hagyta a kovászt, majd azután dagasztott. Szépen letakarta, hogy keljen a tészta, akkor kezdett fűteni. Egy ideig egyik felén tüzelt a kemencébe, akkor a parázst, hamut áthúzza a másik felébe. Mikor a kemence feneke szikrát szórt, akkor kiszedte a szénvonóval a parazsat, piszkafára egy vizes rongyot csavart, azal törölte fel, hogy a kenyér vagy a tészta tiszta kemencefenékre kerüljön. Kenyérsütő lapátra ügyesen kiborította a szalmatáliból. Oda volt készítve víz és kés, egy kicsit mintha megmosta volna a résztát, oldalán a vizes kést végighúzza, úgy vette bé a kemencébe. Akkor az ajtót oda-

állította a kemence szájához, tíz percet várt. Ha igen megpirult, akkor kieresztett a lejbiből, hogy nehogy elégjen a karéja. Majd csak azután sárval körültapasztotta az ajtót, és hagyta sülni. Mikor kiszült, vette a lapátot, betette a kenyér alá, kihúzta, s újra megmosdatta a kenyeret. A tűzhely felett volt a kémény. Hatalmas, nyitott kémény, kilenc disznó húsát is lehetett volna füstölni benne. Nem is láttam senki házánál olyan kéményt.

A kicsi házból újra volt egy ajtó, azt „puliciá”-nak hírták. A ház valamikor bíróház volt, s az a pulicia rabtartó volt. Olyan kisebb bünt akik csináltak, oda zárták, s a neve megmaradt. Addig, míg az öreg ház állt, a puliciából az istállóba lehetett menni. Az is óriási nagy volt. Akkor jött a szinyaj, a szinyaj felett meg hatalmas nagy szénás hiju. Édes jó öregapám hét testvérével jött ki Bukovinából, a Tót úton kaptak mind egymás mellett egy-egy numerát (az egy lakhelyporta kertvel együtt, azért mondták numerának), de olyan aljban voltak azok a numerák, hogy esős üdőben örökké teli volt az udvar, a fal meg omladozott le, minden nyáron újra kellett tapasztani. Így öregapó meghallta, hogy ez a ház eladó, eladta az övét, egy láncc földet a tizből reátoldta, s kijött a békalikból. Itt meg a ház után volt egy és negyed láncc föld — így hazahozta a földjít a faluba, még többet, mint amennyit eladott. Hát ebbe a nagy, de öreg házba költöztünk haza 1918 nyarán.

Ahogy körülnéztem, egy kicsit se sajnáltam az otthonomat. Pedig ez öregapámé volt, de engem az nem izgatott. Mire lemásztam a kocsi-ról, mán a jószág az istába, a disznyó a pajtába zárva — és nem igyenesen ki az utcára: az érdekelt a legjobban. A kapun tolózár volt, elhúztam, s mán nyílt a kapu. Kilépek, két leánka a harmadik háznál játszódtak. Egyik tőlem öregebb, a másik fiatalabb. Ahogy megláttak elkezdték verni a kujakjikot, s kiabálni: „Debellácsi cigány, debellácsi cigány!” — de sokszor. Én úgy megharagudtam... Az anyátoknak, hát bántottalak? De ők csak tovább mondták az ő bétanult csufolkodásikat. Én se lettem rest, elkezdtem nagy nyugodtan kiabálni: „Csángó, pulicka!” Mondtam volna én estig is, de öregapó meghallotta: „Bétakarodj, te! Te isten keze vétke, te, te, hogy vesztél volna ott, ahol voltál!” Hát elhallgattam, de a torkom keserű lett, fojtogatott a sírás. Panaszkodtam volna, de nem volt kinek. „Hogy mered te ezt a szájadon kiereszteni?” „Hát — mondom —, míg Debellácson laktunk, a nénjeim mindég azt mondták, hogy én csángó vagyok. Itt, még alig mentem ki — itt meg debellácsi cigány vagyok. Hogy tudja meg, öregapó, hogy én nem vagyok se csángó, se cigány. Nem bánom, ha mög is vernek, de én többet nem hallgatok, visszamondom, ha ki is kapok, osztán akkor beleugrok a kútba...” Öregapó, mikor látta az elkeseredett, harcias viselkedésem, megsajnálta: „Jó, jó, leánkám, mondjad es mindenkinek szemibe, hogy te se csángó, se cigány nem vagy. Nem volt szép a nénjeidtól, hogy azt mondták. Igazán, másfajta magyarok ők, de ők se cigányok. Én most neked elmesélem, hogy mért ragadt ránk a csángó név.”

Leültünk, egy öregember s egy gyermek.

Fiam, síkraszállj értünk, a nemzetedért, bátran mondd meg, mikor olyan szürke lesz a hajad, mint az enyém, hogy mű bukavinaí székelj magyarok vagyunk. Hát, leánkám, a csángók, azok es magyarok, nem kell ők se szégyelljék magukat, mert egy ügyes, de szenvedő nép. A magyar kormán tudomást szerzett rólik, kiment a deputáció Moldvába, hogy kitelepítse őket ide a Duna mentire. De őket nem adta ki a román, így aztán visszafelé jövet Andrásfalván megpihent a papnál. Ott mint tanolt emberek elbeszélgettek. Elmondták, hogy mi járatban voltak, s akkor a pap azt mondta: „Ugyan, édes uraim, miért nem viszik ezt a szegén székel(y) népet? Ennek jó része tavaszon elmenyen egy tarisnyával Moduvába, hogy amit mán megedtek, ledolgozza, s a jövő télre es keressen. De, fiam, ősszel, ahelyett hogy enivalót hoztak volna, hoztak inkább tetveket. Mán kora ősszel kellett hogy kérjenek az uraságtól egy petráj gabonát, vitték a zsákocskát, ha többet nem, bár egy felöntővel, s kezdődött újra az adósság.” Így jöttünk ki mű es. Mikor Felső-Magyarországra értünk, az állomáson meleg étel-ital várt, s egy szép diadalkapu, s arra valami reáírva. A bátrabbak megkérdezték, mi van oda írva, s azt mondták, hogy: „Isten hozta a csángókat!” Előbb csak sutogott a nép, de aztán mind hangosabbak lettek, s készültek vissza Bukavinába, hogy mű nem vagyunk csángók... S az urak rögtön köpönyeget fordítottak, megnyugtattak, hogy ez tévedés, majd Szőregnél kijavítják.

Szőregnél nem diadalkapu várt, hanem székelj díszkapu. Leánkám, tévedés ide, tévedés oda, de mikor meg akarnak sérteni, csak azt mondják, hogy „csángó”; pedig egypár ember elment mán deszkát árulni a hertelendi temetőbe. Jó volna, ha volna annyi ezer koronám, ahányan véres fejvel futtak sírva az anyjuk karincájához. Hát, fiam, nem csak a debellácsiaknak, az egész világ tudja meg: nem vagyunk csángók.

Így mesélte öregapó, biztosan többször is, mert szóról szóra tudom. De még most se mondja senki, mert nem vagyunk azok! Hát megbékültünk öregapóval, de ő se restellte kijönni a kapuba, úgy vigyázott, mint a kiterített búzára, nehogy valamelyik megint kiáltsa, hogy debellácsi — addig, míg megtanultam a nyelvükön. Másnap mán kiabáltak: „Trézsike, gyere játszódni!” Én meg mondom: „Édösanyám, ki-möhetök játszani?” Míndjárt rám szóltak a lányok: „Nem úgy kell mondani, hanem úgy, hogy »Anyoka, menyek játszódni.«”

De elég hamar elsajátítottam, mert mást nem hallottam. Ahogy mondták, próbáltam mondani. Sokszor kikacagtak, de többet nem csúfolkodtak. Mindenki csak arról beszélt, hogy milyen rossz az apám, pedig nem volt igaz: a világon ő volt hozzám a legjobb. Csak anyámmal nem tudtak egyezni, egyik se engedett a negyvennyolcból. Így a gyer-

meksereg megszeretett, hamar jó játszótársnak bizonyultam. Ebből aztán ki is vettem a bicskarészt: játszódtam reggeltől estig, futtam, fáradtságot nem éreztem.

GYERMEKJÁTÉKOK

Ezt nem lehet elvitatni: ahogy hazajöttünk lakni, két falu gyermeke lettem. Hiába volt sok pajtás, visszavágytam Debellácsra. A műkicsi házunk meg szebb lett, húzott a szívem, csak haza, haza — pedig itt játszhattam körömszakadásig.

„Jár a kosár, mi jár benne? Aranyalma, aranykalász, neköd adom Hodi Misát” — ezt háromszor ismételték, de mind a háromszor más fiúnevet, amit sohse hallottam azelőtt. Akkor kerdi: „Kit teszel a tűzbe?” Hát ezt meg ezt. „Kit a vízbe?” A másikat. „Kit teszel az ágyba?” Természetes, egynek maradni kellett, azt tettem az ágyba. Jót nevettek rajtam. Én meg szégyelltem magam. Akárhogy csalogattak, én sohase játszódtam többet a „Jár a kosár”-t, csak mint néző. S a többiek ezért is kikacagtak.

Voltak nagyobb lányok, okosabbak, hét hájjal megkent lármafák. Olyan játékokat tanultam, hogy azt csak még a felnőttek is elbámulhatták volna, ha egyáltalán törődtek volna a gyermekesereggel. Ki törődött velünk! Ha éppen evés ideje volt, egyik-másikot hazakiáltották enni, a többi maradt. Hát ott volt nálunknál a megállj, onnét mentek haza, hogy tíz perc múlva oda jöjjenek vissza. Csak azt nem értem, hogy volt türelmük arra a nagy lármára felnőtteknek. Igaz, az asszonyok szöttek-fontak, székely varrottast varrtak. Ehhez mindenhez csend kellett, így az ucalármával nem törődtek. Az nagy por! Sokszor nem láttunk a portól. Egy hosszú ingecske rajtunk, egy kocászászálót a lábunk közi kaptunk — az volt a ló —: ki jobban tudott porozni! Hát ezt, ha észrevették, ezért az ostorval megindították a bandát. Elillantunk.

De később jobbra fordultunk, nem húztunk ujjat a nagyokkal. Akkor meg elkezdett mindenki a saját tengelye körül forogni. Énekelve mondtuk (de általában mindent énekeltünk, és én kitűnő tanuló lettem a játékbán): „Szédi budi bácsi, nem kell nekem kácsi, egye meg a bácsi.” Hát vége-hossza nem volt a ricsajnak. Jött egy a libák közi, azt mondja: „Cibaracka bíró!” Aki kitalálta, az a bíró. A sáncok ki voltak minden ház előtt ásva, hogy esős napokon a sáncba húzódjon a víz, így a sánc volt a bíró háza. Egy húsz játékos — hát ebből fogjon meg, ha tud, egyet, hogy legyen a bíró. De a bíró, míg egyet kergetett, a bíró házában mindent csináltak. De a bírónak védni kellett a házát, senkit meg nem tűrt. Mihelyt a sáncba visszaért, ugráltak ki a sáncból, nehogy ő kelljen legyen a bíró. Hát megtanultam ügyesen ugrálni.

Akkor sorba álltunk — olyan sor volt, mint a lénia —, meneteltünk:

„Száz liba egy sorban...” Egynek eszibe jutott a rendet elrontani („Elöl isten, közből király, hátul jó egy lombos cigán”). Isten s király mindenki akart lenni, de lombos cigán, a’ meg senki. Senki nem vállalta, hogy ő volt az utolsó, de valakinek lenni kell. De hogy a jó futókkal es ki legyen babrálva, egy elkiáltja magát: „Elöl úr, szarban túr!” Hát ezt még úgyse... Lett olyan kavarodás: most meg ne első lenni! Estünk eleget, mert sohse tudtuk, hogy melyiknek jut eszibe, mikor mondja valaki, de arra számot tartottunk, így egymást a nagy szorgalomban elűtük. Akkor aki földön ült, az ott es maradt, aki állott, keresett magának párt. Egy göröngyöt vagy vessződarabot vagy papírt, kinek mi keze ügyibe került, azt fogta, s ledobta a földön ülőnek, s azt mondja: „Add fel, szolgám, a korsót!” Még százszor es elkérte a korsót, s szolga örökké feladta addig, míg az uraságot íté nem vette a szolga, s ameddig belé nem untak. Érdekes, hogy egyik se ragaszkodott az urasághoz vagy a szolgasághoz.

Akkor meg: „Ki lopta el baltát?” Hát ezek ártatlan játékoskák voltak, amit napjában sokszor eljátszottunk. Egymást megfogtuk párosként, egynek nem volt szabad párja legyen. Futunk egymáshoz, karjába kapaszkodunk, avval a másikhoz. Állandóan énekeltek, gyorsan: „Ki lopta el baltát, ki lopta el baltát?” Egyszer csak elhallgattunk, s mind leguggoltunk. Csak akinek nem volt párja, az volt a balta. De az meg es futamodott, amerre szabad volt az út. De végül is a balta fizetett reá, mert mikor utolértük, mindegyik csípett egyet rajta, vagy a haját húzta. Mikor jól kikapkodtuk, újra kezdtük előlről. Sohse lehetett tudni, hogy ki lesz a balta.

Elég hosszú ruha volt a divat, csak éppen lábunk feje látszott ki a hosszú ing alól. (Volt, akinek rokolyája es volt.) Elmentünk a sánkra csihányért. De ugyan össze kellett keresni egy marok csihánt, mert tavasszal majd minden házban volt pipecske, s gazdasszonnak gondja volt, hogy a darába csihánt vágjon, mert jobban fejlődtek a pipék. De nekünk es kellett, mert a „csóré báránkákat” nem lehetett csihán nélkül kihajtani. Hát eszejártuk a falu végén a határsáncot csihányért. Akkor visszajöttünk, mert nálunknál volt a megállj. Akkor csináltunk egy jó nagy kört, a rokolyacsikánkat felhúztuk térgyig, borzasztóan mutogattuk, hogy itt a csóré báránka. A közepen volt a hajtogató. Neki es csak szabad kézzel volt szabad megfogni. Ahol látta legmagosabban a rokolyát felúzva, odaugrott, kezdte csipkíteni, ahol érte. Mindegyik lekucorodott, a lábát takarta — de a kezit nem tudta eltakarni: ha a láb nem kapott, kapott a kéz. De harag, az nem volt szabad, mert a csóré báránkát ki kellett hajtogatni. Hát mindenkinek kijutott személyválogatás nélkül a csihánból, ahol érte. Az biza elég jól süttött, viszketett, sokszor nyálozgattuk, tapogattuk, amíg a tüze meg nem szűnt; s hogy el ne sírjuk magunkot, inkább énekszóra kerültünk („Csihán csípte, kutya marta, Orbán gyógyította”), és biztosak voltunk, hogy meggyógyul. Ki kicsibbet kapott, annak Orbán hamar meg-

gyógyította — a másik, a' még sokáig tapogatta a csihánval megvert lábát vagy kezit. De ezt önként vállalta mindegyik, nem volt, aki kiállt a sorból. Ezen mindenki keresztülment. De ez is játék volt.

Játszottuk a hosszú ugrást: ki hosszabbat ugrott, azt jegyeztük. De sokszor egy-egy araszval a bíró hosszabbat írt — hát akkor fellázadt mindenki, letettük a bírót, másikat választottunk. Az se volt különbség: a testvéreinek többet rajzolt a porba. De mán a magasugrásnál nem ment a csalás! Fától fáig kötőt köttünk. Ha nem tudta átugrani, elszakadt. Vagy elesett. Eleget erőlködtünk, mindegyik nekiment a legmagasabbnak; az aztán nem soknak sikerült. De az aztán elismert magasugró volt.

Akkor jött a fáramászás. Kiválasztottunk egy olyan fát, amit két kézzel át lehet érni. „Na, ki tud fára mászni?” Hát az aznapra elég volt, mert sokan voltunk, s mindegyik sorba kellett jöjjön. De az nem soknak sikerült — úgy is akartuk, hogy ne sikerüljön: körülfogtuk a fát, mindegyik az ő hangján mondta: „Mássz, kicsike, csússz vissza!” Ezt szakadatlan mondtuk addig, míg el nem kacagta magát. Ha egyszer elkacagta magát, ott mán vége volt, hogy felmásszon a fára.

Aztán hintát köttünk egy kiálló ágra. Mindenki elsőnek akart felülni. Egyik kötelet vagy láncot szerzett, a másik felkötötte, harmadik: az ő házuk előtt van a fa; a másik — erősebb... Így hát sorsoltunk. Ujjal mutattuk az eredményt („Két kakas összenéz, kérdi tőle, mit emészt. Tücsköt, bogarat, mindenféle szamarat”): lerakott mindegyik két ujját a másik térdére. De annyi ujj volt, hogy se szere, se száma. De minden keze ujjára rea kellett mutatni, nem volt személyválogatás. „Pad alatt patkó, hátán Lackó”; „Ciber, liber, négy lábbon jár”; „Kis utcában süt a nap, beharangozott a pap. Gyertek, fiúk, iskolába, öltözzetek papruhában, ec-pecc, kimehetsz, holnap délre bejöhetsz”; „Egyedem-begyedem, kallantyú, nem vagyok én félnyakú. Csak vagyok, csak vagyok isten kovácskájá, Szent Pál lovát patkolom, sárga szeggel szegelem. Irmán, fodormán, hajtsd ki innét Sütő Péter Pál”; „Egyedem-begyedem, tengertánc, hajdú sógor, mit kívánsz? Nem kívánok egyebet, csak egy darab kenyeret”; „Pestre ment egy hintó, benne ült egy ringyó. Hej, ringyó, ropogó, fehérvári bugyogó, bugyburutty!” — ezt amíg az utolsó ujjacska is elfogyott (mert minden versecske végén az ujját elvette az utolsó). Az ült elsőnek a hintára. Hintáztunk estig. De annyin voltunk, hogy nem jött mindegyik sorba.

Máskor meg lapráztunk. De bé kellett szerezni a laprá. Hát ez tavasszal volt lehetséges, mert tavasszal hányja el a szőrt tehén a ló. Mikor pucolták, kefélték a szőrt, esszeszedték. Akinek lovuk vagy tehenyik volt, jó sok szőrt összegyűjtöttek. Csináltak egy kicsit, terebúzaszem nagyságú laprá, akkor megvizesítették, tenyerükben állandóan nagyobbították, amekkora laprá akartak, de jó keményre. Akkor spárgával eszevissza kötözték, olyan keményre, hogy ha odavágták haragból a laprá, hát fájt is. De a gazdagabbnak mindenre jutott.

Vettek a városból széllaptát. Hát az valóságos vagyon volt! Csak az játszhatott vele, akinek hagyta a gazdája. A szegényebbek csak fájós szívvel kísérték a szemükkel, a lapta hova, merre repül. Én nem álmodtam, hogy valaha laptám lesz. Hát így leccseztünk. Hátba, vagy hezzáértünk a másikhoz, kiáltottuk, hogy „Leccs, futunk!” Akit a leccs megütött, az volt leccs. Mán futott, hogy valakit érjen utol, hogy ne ő maradjon a „leccs”. Hát feltaláltuk magunkot.

(Folytatjuk)